Omslag: Het beschieten van Naarden in april 1814 vanaf een schans bij de boerderij Kommerrust. Detail van een schilderij van P.G. van Os. Collectie: Rijksmuseum Amsterdam.

De Omroeper verschijnt viermaal per jaar. De abonnementsprijs voor 2010 bedraagt minimaal € 15,00. Opgave van abonnementen aan het onderstaande adres. U ontvangt een acceptgiro bij toezending van het eerste nummer. Abonnementen gaan in met het eerste nummer van de lopende jaargang. De reeds verschenen nummers van de lopende jaargang worden toegezonden. Opzeggingen dienen schriftelijk doorgegeven te worden vóór 1 december.

STICHTING VIJVERBERG, Gansoordstraat 16, 1411 RH Naarden, telefoon (035) 6946860.
E-mail: info@stichtingvijverberg.nl Website: www.stichtingvijverberg.nl

DE OMROEPER, MAART 2010, JAARGANG 23, NR. 1
Redactie: Henk Schaftenaar, tel.(035) 694 68 60
E-mail: info@stichtingvijverberg.nl Website: www.stichtingvijverberg.nl

Op de artikelen in dit tijdschrift berusten auteursrechten.
Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen en illustraties is slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

INHOUD

blz

1 De Franse uitval naar Muiderberg op de tweede paasdag van 1814. Willemsorde voor De Girard de Mielet van Coehoorn, maar kritiek op Kraijenhoff, Kamps en Van der Hummel, *Henk Schaftenaar.*

9 Bouwen voor een plaats waar 'muziek in zit'. B.T. Deenik, gemeentearchitect van Naarden in de periode 1917-1952, *Annie Verweij.*

26 De holle weg tussen de oude begraafplaatsen van Naarden wel oud maar niet authentiek, *Henk Schaftenaar.*

32 De ligging van het Leprozenhuis van Naarden, *Henk Schaftenaar.*

36 Zo zijn de Naardense manieren, *Anton van Altena.*

39 Brug 'm' over de voorgracht in de Amsterdamsestraatweg, *Henk Schaftenaar.*

De Franse uitval naar Muiderberg op de tweede paasdag van 1814

Willemsorde voor De Girard de Mielet van Coehoorn, maar kritiek op Kraijenhoff, Kamps en Van der Hummel

Henk Schaftenaar

In mei 2014 zal het twee eeuwen geleden zijn dat de stad Naarden werd bevrijd van haar Franse bezetting. Aan dat feit zal dan wel de nodige aandacht worden besteed. Dat gebeurde ook in 1864 en in 1914 toen herdenkingen van de bevrijding van de stad werden gevierd. Dat resulteerde in grootse feesten met een historische optocht als hoogtepunt. Zo werd in 1914 'generaal Kraijenhoff' met zijn gevolg de stad binnengeleid. Kraijenhoff (1758-1840) heeft in Naarden een venerabele status verkregen. Na Sinterklaas (ca. 280-350) maakte hij in de afgelopen eeuw de meeste ronden te paard door

de stad. Zo eerbiedwaardig als de goedheiligman is Kraijenhoff echter niet geworden; bouwschandalen in Charleroi en Ieper maakten namelijk een eind aan zijn militaire bestaan. Maar ook tijdens het Beleg van Naarden liet hij wel eens een steekje vallen.

Het Beleg van Naarden

Over de gebeurtenissen in de oorlogswinter 1813-1814 in en rond Naarden is veel informatie bewaard gebleven. In druk verschenen vele artikelen en nog altijd wachten dikke stapels handgeschreven papieren om te worden onderzocht. Afbeeldingen zijn ook ruimschoots voorhanden. De tekeningen en schilderijen van de blokkade van de Vesting van P.G. van Os (1776-1839) zijn algemeen bekend. Op de omslag van deze Omroeper is er een afgebeeld. Het schilderij stelt het beschieten van Naarden in april 1814 voor. We zien Hollandse soldaten en officieren bij hun kanonnen en houwitsers op een schans bij Kommerrust (tussen de Bollelaan en de Huizerstraatweg gelegen). Het versterkingswerk werd op 29 maart in gebruik genomen en maakte deel uit van een kring van batterijen en andere aanvalswerken die de door de Fransen bezette Vesting had ingesloten.

Cornelis Rudolphus Theodorus Kraijenhoff (1758-1840).

De Fransen zijn bekend geworden door de veelvuldige, geweldige uitvallen die ze in de landelijke omgeving van de stad hebben gedaan. Zelfs in maart en april nog toen de Hollandse blokkade van de Vesting met 4300 manschappen en officieren een duidelijke overmacht demonstreerde, bleven ze komen. De uitval naar de lunetten aan de Karnemelksloot op 14 maart ligt bij de Naarders het sterkst in het geheugen. De soldaten van Napoleon werden op die dag namelijk met succes tot onder de Vesting teruggedreven. De heroïsche verhalen waren tot dan geheel aan Hollandse kant. Minder populair is het verhaal over de Franse uitval naar Muiderberg op de tweede paasdag van 1814. Met een halsoverkop vluchtende generaal oogst je nu eenmaal geen ontzag. Wat was het geval.

Op naar Muiderberg!

Aan het hoofd van een 400 manschappen tellende afdeling met twee veldstukken

Jean Philippe de Girard de Mielet van Coehoorn (1794-1872). Collectie: Stichting Museum Henkenshage.

rukte de Franse kolonel Jean Falba (1766-1848) met zijn kapitein De Lannoy om half drie in de middag de Amsterdamse Poort uit. Langs de zeedijk ging het in de richting van Muiderberg, waar vlak vóór het dorp de Hollandse 2e luitenant Jean Philippe de Girard de Mielet van Coehoorn (1794-1872) met enkele manschappen vanuit een batterij met twee stuks twaalfpondergeschut en een houwitser de

zeedijk onder controle moest houden. Al van verre begonnen de Fransen op de Hollandse batterij te vuren, die tegen de grote overmacht weinig kon uitrichten. Stormenderhand moest de batterij evenwel worden overmeesterd, omdat een heldhaftige Coehoorn van geen wijken wilde weten. Door zes wonden afgemat, werd hij tenslotte gevangen genomen. De batterij werd ontmanteld, de kanonnen vernageld en in de sloot geworpen.
Terwijl de schermutselingen bij de batterij nog aan de gang waren, was een gedeelte van het Franse detachement al langs het strand Muiderberg binnengetrokken en maakte zich van het gehele dorp meester. Dat geschiedde zonder noemenswaardige tegenstand, want de Hollandse bezetting van Muiderberg - 48 man onder leiding van de 1e luitenant P. van der Hummel - sloeg ogenblikkelijk op de vlucht. De Hollandse vlag werd door de indringers van de toren gehaald. Enkele buitenplaatsen en huizen van het kleine maar aangename oord werden geplunderd. De schade bleef echter beperkt, omdat de Bergers hun vee tijdig het land in hadden gebracht en er bovendien hulptroepen vanuit Muiden en Weesp waren komen aanrukken. Tussen deze en de Fransen werden enige tijd schoten gewisseld. Omdat het doel van de tocht - het was de Fransen louter om proviand te doen - bereikt was, werd het bevel voor de terugtocht gegeven.
In Naarden wachtte het Korps Muzikanten kolonel Falba en zijn detachement bij de Amsterdamse Poort op voor een glorieuze intocht. Om de burgers te tarten, trokken zij met vrolijke muziek en onder het schreeuwen van 'Vive l'Empereur!' in triomf door de straten van de stad. Als zegetekenen voerden ze twee mortieren, een houwitser, een drieponder en de Hollandse vlag die ze in Muiderberg buit hadden gemaakt met zich mee. De hoeveelheid proviand viel echter bitter tegen: slechts een paard en wat geiten. Wel voerden ze 6 krijgsgevangenen mee onder wie luitenant Coehoorn en een sergeant-majoor van de artillerie. De zwaar gewonde Coehoorn werd overigens vanwege zijn dappere gedrag door de Fransen met bijzondere onderscheiding behandeld.
De Fransen hadden bij deze uitval niettemin 80 man verloren aan doden, gewonden, gevangenen en deserteurs. In het Hollandse garnizoen vielen 3 doden en 20 gewonden te betreuren. Van de 1e luitenant Van der Hummel kon niets tot eer worden vermeld. Hij had zich bijtijds uit de voeten gemaakt en zich gedurende de plundering van Muiderberg verscholen in het kreupelbos tussen de dijk en het strand. Tegen de avond kwam hij daaruit te voorschijn en gaf een leugenachtig verhaal van zijn heldendaden.

Vreugdevuur leidt tot vlucht

Over de oorzaken van de nederlaag van de Hollanders in Muiderberg is veel getwist, zonder dat de waarheid direct aan het licht kwam. De latere luitenant-kolonel W.G. Wehlburg - hij was als 1e luitenant met een afdeling van 20 schutters ac-

De Hoofdwacht van de Hollandse bezetting van Muiderberg in het vroege voorjaar van 1814.

tief bij het verdrijven van de Fransen uit Muiderberg - vertelde dat de uitval van de Fransen zou zijn uitgelokt door een onbegrijpelijke onvoorzichtigheid van Kraijenhoff. De generaal gaf op de tweede paasdag aan enige vrienden en vriendinnen te Muiderberg een gastmaal. Dat vond plaats op het buiten van de heer Jacob Saportas (1765-1839), de burgemeester van Muiden. Op verzoek van een lieftallige Amsterdamse dame uit dat gezelschap vond Kraijenhoff het goed dat er met de aan het strand opgestelde vuurmonden enige vreugdeschoten werden gelost. Dat werd vanaf een Franse uitkijkpost op de toren van Naarden waargenomen. Baron Jacques Guétard de la Porte (1746-1822), de bevelvoerende commandant van de Vesting, was daarop van oordeel dat de vijand in de roes van een feestvreugde minder voorbereid zou zijn op tegenstand en gaf order tot een aanval op Muiderberg. Toen korte tijd na het lossen van de feestelijke schoten twee Franse colonnes werden ontdekt die langs de zeedijk naar Muiderberg optrokken, sloeg de schrik er goed in. Generaal Kraijenhoff met zijn selecte gezelschap stapte onmiddellijk in de wagen waarmee ze eerder gebracht waren en zocht halsoverkop langs het Hakkelaarshek een veilig heenkomen in de richting van Muiden. Majoor F.L.H. Kamps (1757-1830), de commandant van Muiden, moest achterblijven omdat in de karos geen plaats meer was.
Later wisten ooggetuigen met zekerheid te vertellen dat het de Fransen ook al bekend was dat op de tweede paasdag veel schutters van de bezetting van Muiden en

Muiderberg in het geheim naar Amsterdam waren vertrokken om daar in de huiselijke kring het paasfeest te vieren. Deze zeer laakbare toestand kreeg de verantwoordelijke majoor Kamps op zijn bordje. Die had, zo werd beweerd, het voordeel van de ontvangst van drie stuivers per verlofpasje zwaarder laten wegen dan de manschappen op hun post te houden.

Pennenstrijd in de krant

Over de Franse uitval naar Muiderberg werd ook nog een dagbladpolemiek gevoerd. 'De opregte Donderdagsche Haarlemsche Courant' van 14 april 1814 schreef namelijk: 'Naar men verneemt heeft het Fransche garnizoen van Naarden eergisteren een uitval naar de kant van Muiderberg gedaan, alwaar het bij overrompeling de Hollandsche batterij bezette en dadelijk een begin met plunderen en roven maakte. Het schijnt dat hun oogmerk ook was om vee te bekomen, doch dat is misluk, alzoo de boeren hetzelve in het land gejaagd hadden. De Hollandsche manschappen, die in Weesp lagen zijn echter dadelijk opgebroken om de vijand in de rug te komen, waarop de Franschen dadelijk retireerden. Niettemin heeft men hun nog een dertigtal gevangenen afgenomen.'

Stille getuigen van de strijd op 11 april 1814. Lucas van 't Land (links) en Sander Peters met door hen gevonden twaalfponders - afgevuurd uit de kanonnen van de batterij van luitenant De Girard de Mielet van Coehoorn - in de landerijen van de familie De Graaf nabij de zeedijk tussen Naarden en Muiderberg.

Dit bericht was helemaal niet naar de zin van majoor Kamps. Niet hij en zijn manschappen kregen lof toegezwaaid, maar het garnizoen van Weesp, dat erger had weten te voorkomen. Kamps haastte zich dan ook om met instemming van Kraijenhoff een tegenbericht te plaatsen. Hierin werd de rol van het garnizoen van Weesp gebagatelliseerd. Zo lezen we op 18 april 1814 in de 'Amsterdamsche Courant' dat Kamps Muiderberg weer onder controle had eer de versterking uit Weesp was gearriveerd. En passant werd ook nog even vermeld dat de Generaal-Gouverneur van Amsterdam - Kraijenhoff dus - daarin kon getuigen 'want hij was bij de hele zaak geweest'.

Het lijkt erop dat de heren met dit bericht hun rol sterk in eigen voordeel proberen bij te stellen. Uit latere berichten blijkt echter zonneklaar dat het garnizoen van Weesp, 70 manschappen onder leiding van de kapitein Meffert, wel degelijk in het vuur van de vijand heeft gestaan en actief betrokken is geweest bij de achtervolging van de Fransen.

Eerbetoon aan de luitenant

Buiten kijf bleef het dappere optreden van luitenant De Girard de Mielet van Coehoorn. Op 24 november 1816 werd hij door koning Willem I als beloning voor zijn heldhaftig gedrag in Muiderberg benoemd tot ridder in de Militaire Willemsorde. Op het feest van 12 mei 1864 kwam Coehoorn persoonlijk naar Naarden om te gedenken wat daar vijftig jaar eerder was gebeurd. Zijn ontvangst op het Stadhuis en zijn rede tot zijn oude wapenbroeders werden een hoogtepunt in de festiviteiten. Een indrukwekkende optocht met oud-strijders, notabelen, zegewagens, muziekkorpsen en feestcommissarissen defileerde daarna langs het Stadhuis.

Bij de feestelijke herdenking met optocht van 1914 waren alle oud-strijders overleden. Slechts een verbeelding door acteurs restte. Maar een dappere De Girard de Mielet van Coehoorn ontbrak om onduidelijke redenen. Wel reed Van der Hummel aan het hoofd van een detachement artillerie de Vesting binnen. Dat was jammer: de held was vervangen door een angsthaas. Hopelijk wordt deze fout bij de herdenking in 2014 gecorrigeerd.

Meer over 'de held van Muiderberg'

Jean Philippe Baron de Girard de Mielet van Coehoorn (1794 Amsterdam - 1872 Sint-Oedenrode) stamt uit een Frans adellijk geslacht. De familie heette oorspronkelijk De Girard maar voegde er de naam van het landgoed Mielet aan toe. De eerste die dat deed was Victor de Girard de Mielet die naar de Republiek kwam en in 1761 officier werd in Staatse dienst. Hij huwde in 1761 Aldegonda Petronella van Coehoorn (haar overgrootvader was een broer van de befaamde vestingbouwkundige Menno van Coehoorn). Een zoon uit dat echtpaar voegde de naam van zijn moeder aan zijn eigen naam toe. Diens zoon is de Jean Philippe van dit ar-

tikel. Hij huwde met Elisabeth Wilhelmina de Bye (1795-1865). In 1828 werd Jean Philippe in de adelstand verheven en kreeg in 1829 de titel van baron. Zijn militaire loopbaan verliep na het verkrijgen van de Militaire Willemsorde in 1816 uiterst succesvol. In1822 werd hij kapitein bij de rijdende artillerie en in 1829 adjudant van de Prins-veldmaarschalk. Op 23 september 1830 stond hij met zijn batterij bij de Schaerbeekse Poort te Brussel en hield daar na een levendig geschutsvuur met succes de opstandige Belgen van het lijf. In 1840 werd hij bevorderd tot majoor en in 1843, inmiddels als adjudant van de Koning, bereikte hij de rang van luitenant-kolonel. In 1852 volgde een bevordering tot kolonel van een regiment veldartillerie. In 1854 ten slotte werd hij voorgedragen tot de hoge rang van generaal-majoor; hij was toen 60 jaar.

Bronnen:
Naardens jubelfeest in 1864. De Omroeper jrg. 5 nr. 4, pp. 161-171.
G.J.W. Koolemans Beijnen, Gedenkboek 1813. Deel II, pp. 444-480.
Naardens Beleg, uitgegeven bij J.J. Egbers te Naarden.
Programmaboekje van de feesten te Naarden op 12 en 13 mei 1914.
J.A. Jochems, De Omwenteling te Amsterdam in November 1813 en het daarop gevolgde beleg van Naarden. In Gewapende burgerwacht te Amsterdam (1796-1889). Amsterdam, 1890.

Bij de Stichting Vijverberg zijn nog verkrijgbaar:

De Omroeper, jaargang 1990 (€ 10,50), 1995, 1996, 1998, 1999 (€ 11,50), 2000, 2001, 2002 (€ 12,50), 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009 (€ 15,-) per jaargang.
Oude Naardense buitenplaatsen, 'de geschiedenis van Berghuysen en Kommerrust' € 16,-
De kaart van Du Moulin (1748), facsimile van Naarden en omgeving in full-color € 8,25
De zanderijenkaart (1817), facsimile van Naarden en omgeving in full-color € 8,25

Zie voor tweedehands boeken over Naarden en omgeving onze website www.stichtingvijverberg.nl

Besteladres: Gansoordstraat 16, 1411 RH Naarden, tel. (035) 6946860

Bouwen voor een plaats waar 'muziek in zit'

B.T. Deenik, gemeentearchitect van Naarden in de periode 1917-1952

Annie Verweij

In 1917 maakte het gemeentebestuur van Naarden het mogelijk om een architect in dienst te nemen. Op 1 april van dat jaar werd B.T. Deenik (1888-1952) in die hoedanigheid benoemd. Met de instelling van die functie bleek de raad een vooruitziende blik te hebben gehad, want met de opheffing van de Vesting als strategisch weermiddel in het vooruitzicht, geraakte de ruimtelijke ontwikkeling van de gemeente in een stroomversnelling. Bovendien bleek Naarden met de persoon van de heer Deenik een uiterst verdienstelijk ambtenaar te hebben binnengehaald. Met veel enthousiasme, ijver en inzet nam hij de initiatieven die leidden tot een grootse uitbreiding van de gemeente. Blijvend drukte hij zijn stempel op Naarden. Hier volgt een artikel over zijn werk en persoon.

Bartus Teunis (Bab) Deenik is de vijfde zoon in het gezin van broodbakker Deenik (1) als hij op 6 juni 1888 geboren wordt in de Slotstraat 114 (nu nummer 2) te Culemborg. Voordat hij op 31 maart 1917 naar Naarden komt, is hij al in verschillende plaatsen werkzaam geweest. Zo keert hij in september 1909 uit Utrecht naar zijn geboorteplaats terug en heeft dan het beroep van timmerman. Een jaar later vestigt hij zich in hetzelfde beroep in Nieuwendam, maar als hij zich enige maanden later opnieuw laat inschrijven in zijn ouderlijk huis is hij inmiddels opgeklommen tot bouwkundig opzichter. In 1913 gaat hij in Doetinchem werken en in februari 1915 wordt hij benoemd tot gemeenteopzichter in zijn geboorteplaats Culemborg.

Bartus Teunis Deenik (1888-1952) op 63-jarige leeftijd.

Vanuit die betrekking solliciteert hij naar de functie van gemeentearchitect in Naarden, een plaats met slechts 4813 inwoners (2). Er zijn veel sollicitanten. Architect

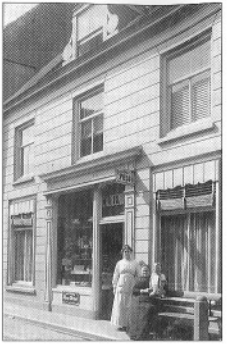

De winkel van bakker Deenik aan de Slotstraat in Culemborg omstreeks 1914. De zaak was bekend om zijn heerlijke ontbijt-, gember-, sukade-, en kandijhoningkoeken. Voor de winkel staan zijn vrouw, dochter Mina en kleinzoon Kees.

J.C. Kruisweg uit Bussum krijgt een adviserende rol in de selectieprocedure. Hij zet Deenik als eerste op de voordracht. Op 13 februari 1917 wordt zijn advies door de raad van Naarden overgenomen. Na een keuring door gemeentearts dr. J.A. Le Coultre staat niets meer in de weg om Bab Deenik per 1 april 1917 te benoemen tot gemeentearchitect en hoofd van de afdeling Publieke Werken, toen bestaande uit slechts enkele werkers. Hij gaat wonen in de Peperstraat op het huidige nummer 20.

Een rodekruisoefening in Culemborg omstreeks 1910. Bab Deenik staat voor het raam met arm in mitella. Rechts voor hem met snor zijn vader Kees.

De vesting Naarden in 1925. Tussen de Karnemelksloot (rechts boven) en de Lambertus Hortensiuslaan (links boven) bevinden zich hoofdzakelijk kwekerijen. De 'Doorbraak' moet nog worden aangelegd. Naarden staat aan de vooravond van grote veranderingen.

Werkzaamheden aan de Lambertus Hortensiuslaan. Rechts de opgang naar de Galgebrug en Galgesteeg (later Godelindeweg). Een foto uit een particuliere collectie.

Woningen aan het Adriaan Dortsmanplein gezien vanuit de Beijert (met het oude plaveisel) omstreeks 1917. De woningen staan op de plek van de voormalige brandweerkazerne. Een foto uit een particuliere collectie.

Zijn werk

Voor de jonge architect valt er heel veel te doen. De gemeente staat aan de vooravond van grote veranderingen. De door vestingwerken ingesloten samenleving staat op het punt uit haar keurslijf te barsten en uit te dijen over de landelijke omgeving. Bij dat proces is ordening noodzakelijk.

Zijn eerste werk is de verbetering van de Lambertus Hortensiuslaan. Het slechts vier meter brede weggetje moet veranderd worden in een behoorlijke verbindingsweg naar het spoorwegstation. Dat werk geschiedt bedachtzaam en met zuinigheid: de oude klinkers worden hergebruikt in het trottoir.

Vervolgens is het plaveisel van de Vesting aan de beurt. Daar liggen nog in iedere straat veldkeien, kasseien en zelfs zand. Dat moet vervangen worden door klinkers.

In die tijd is ook een reorganisatie van de huisnummers aan de beurt: de doorlopende nummering wordt vervangen door een ordening per straat.

Deenik leidt ook een verbetering van de gemeentelijke reinigingsdienst in: op zijn initiatief krijgt ieder huisgezin een modelemmer met scharnierend deksel voor stofvrije overslag. Het zijn de genummerde, ijzeren vuilnisbakken die we allemaal nog wel kennen.

Al direct na zijn aantreden wordt Deenik gevraagd voor nevenfuncties. Zo geeft hij in de wintermaanden twee avonden per week les aan de Ambachts-Tekenschool die in de bovenzalen van de gemeentesecretarie aan de Raadhuisstraat is gevestigd.

De eerste motorbrandspuit (Mercedes-Benz) die de gemeente Naarden in 1921 aanschafte. Links commandant Deenik, tweede van links is gemeenteopzichter J.A. van der Wal (met hoed). Een foto uit 1921.

In 1920 wordt hij commandant van de brandweer. Ook daar blijft het niet bij het oude. Kort na zijn aantreden krijgt het korps een moderne gemotoriseerde bluswagen.
In 1921 wordt hij ook nog directeur van het net opgerichte 'Gemeentelijk Electriciteits Bedrijf' (GEB). Raadslid Van der Heijde spreekt bij deze benoeming zijn zorg uit: 'De gemeente-architect is al zo druk, onlangs kreeg hij nog een gratificatie voor het vele werk dat hij heeft verricht'. Burgemeester Hoytema van Konijnenburg licht dan toe dat die bonus was voor het buitengewone werk van Deenik bij de bouw van de Comeniusschool en de verbouw van een daarnaast gelegen dubbel woonhuis.
Een uitbreiding naar buiten, maar voor het eerst in de nabijheid van de Vesting,

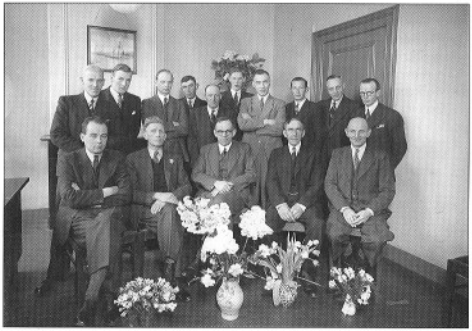

Het personeel van het 'Gemeentelijk Electriciteits Bedrijf' bij het 25-jarig jubileum van Deenik op 1 april 1942. Staande v.l.n.r.: onbekend, N.J. Pronk, onbekend, G.M. van Uuden, G.H. Hilhorst, onbekend, G. van Dijk, R.R. van de Woestijne, A.J. Kersten, onbekend. Zittend v.l.n.r.: onbekend, M.B. Hoijer, jubilaris B.T. Deenik, Jac. (Ko) Ram, J. Eshuis.

vindt plaats op de Schapenmeent. Aan dit plan ligt een Koninklijk Besluit van 11 december 1920 ten grondslag. Hierbij wordt de Huibert van Eijkenstraat en alles wat daar verder van de Vesting lag aan de Kringenwet (beperkingen op het gebied van woningbouw buiten de militaire vesting) onttrokken. In tuindorpsfeer komen

Het zandpad (later Vaartweg) langs de Muidertrekvaart gezien vanaf de Huibert van Eijkenstraat, waar het wegdek al is verhard. Een foto uit 1926. Particuliere collectie.

er de eerste arbeiderswoningen tot stand en daarmee doet Naarden iets aan de verlichting van haar immense woningnood. Soms nemen echter particulieren de verbodsbepalingen van de Kringenwet voor lief en gaan op eigen houtje over tot het laten bouwen van huizen, zoals de houten woningen aan de Galgesteeg (nu Godelindeweg). Deenik zit er namens de gemeente als een projectmanager bovenop en

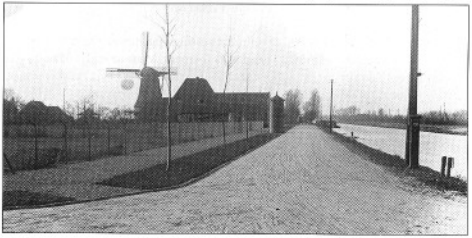

Werk van Deenik: het tracé voor het eerste deel van de Vaartweg is gelegd, het wachten is op de klinkers. Een foto uit 1927. Particuliere collectie.

weet met zijn kleine dienst die initiatieven in goede banen te leiden.
Een persoonlijk plan van Deenik krijgt in 1925 gezicht als de gemeente toestemming krijgt van Defensie om in de hoofdgracht bij de Utrechtse Poort een zwaneneiland in te richten. 'De eendenkooi' wordt deze vijverpartij al snel in de volksmond genoemd en Deenik is er vrijwel dagelijks een moment te vinden om naar het leven van de watervogels te kijken. Hij toont zich dan blij met een nieuwe aanwinst of is zeer verontwaardigd als er zwaneneieren uit een nest zijn geroofd.

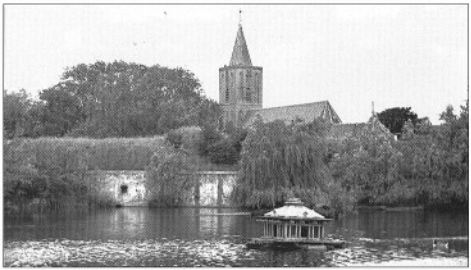

Persoonlijk initiatief van Deenik: het zwaneneiland in de hoofdgracht bij de Utrechtse Poort. Een foto uit de jaren dertig. Particuliere collectie.

Op 28 mei 1926 wordt Naarden als militaire vesting opgeheven. Deze 'bevrijding' veroorzaakt een blijdschap van uitzonderlijk formaat. Maar terwijl de stad de vlag ten top hijst en feest viert, buigt Deenik zich al naarstig over zijn tekeningen en schetsen. Zijn uitbreidingsplannen kunnen nu werkelijkheid worden. Al in het begin van de jaren twintig had hij met architect K.P.C. de Bazel om de tafel gezeten en met hem een schets voor de nieuwe woonwijken en een industrieterrein getekend. Daarop was ook in een doorbraak van de wallen voorzien.
Een hectische tijd breekt aan, als kort na de opheffing van de Vesting als verdedigingswerk Deenik al met een uitbreidingsplan voor de gehele gemeente komt. Daarin valt als eerste op een 'Groene Gordel' van honderd meter breed rondom de hele Vesting. De gronden langs de Karnemelksloot hebben de bestemming sportterrein en begraafplaats. De buitendijkse meent langs de Westdijk is bestemd tot havengebied. Het industrieterrein staat op de plek waar het later is gerealiseerd. De Schapenmeent zal ontwikkeld worden tot tuindorp Keverdijk en op de kwekerijen ten

Deenik en burgemeester Van Wettum (zittend links) tijdens een uitje voor het pannenkoekenhuis van Oud Valkeveen. Beide heren vormden een krachtige tandem. Onder hen kwam de groei van Naarden tot stand. Collectie: Stadsarchief Naarden.

zuiden en zuidwesten van de Vesting zijn het Rembrandt-, Oranje-Nassau- en Ministerpark ontworpen. In die contreien wordt de gemeentelijke dienst nog extra belast omdat het Rijk er werkt aan een nieuwe verkeersweg.
Voordat in 1930 de nieuwe Rijksweg in gebruik wordt genomen, is in 1929 de woningbouw in het Rembrandtpark al van start gegaan. In 1932 wordt een begin gemaakt met het Oranje-Nassaupark. In 1933 en 1934 volgen het Ministerpark en het niet in het oorspronkelijke uitbreidingsplan voorkomende Beethovenpark. In een hoog tempo komen de woningen tot stand. Door het ontbreken van vooral infrastructurele voorzieningen raken de nieuwe villaparken echter sterk georiënteerd op Bussum. De directe ver-

De Doorbraak wordt aangelegd. Op 9 juni 1939 werd de weg, genoemd naar burgemeester Van Wettum, geopend.

De werklieden van de dienst gemeentewerken voor de werkplaats aan het Adriaan Dortsmanplein halverwege de jaren dertig. V.l.n.r. op de voorste rij: E. Laven, M.B. Hoijer, G.J.H. Leusink, Jaap Leebeek. Op de tweede rij: Teunis Vermaas, J.W. (Jo) Kamer, Jan van den Burg, E.L. (Bertus) Koopmanschap, W. Schipper. Op de achterste rij: J.H. van Beem, A. (Toon) Schippers, Gerrit Mulder, L.Th. van der Geer.

bindingen van die wijken met de Vesting lopen namelijk via de bescheiden Galgesteeg of de smalle Kippenbrug. Een doorbraak van de wallen kan niet langer uitblijven.
Maar over die 'Doorbraak' wordt al jarenlang gebakkeleid. Tal van instanties en personen bemoeien zich ermee: Waterstaat, Defensie, Heemschut, Menno van Coehoorn en pro- en contra-comité's geworteld in de Naardense gemeenschap met Deenik als enthousiaste adviseur. De gemeentearchitect houdt er plakboeken van bij. De 'Doorbraak' komt er uiteindelijk toch en wel geheel volgens het plan van Deenik. Het heeft alleen tot 1939 moeten duren (3).

Het bevolkingsaantal van Naarden is inmiddels verdubbeld. Het woningenbestand bijna ook. In die jaren groeit ook de dienst Publieke Werken. Van een handjevol personeel in 1917 naar 65 man in 1938. In dat jaar wordt opzichter-tekenaar P. Hofstra bevorderd tot hoofdopzichter. Hij neemt de dagelijkse leiding van de afdelingen van de dienst op zich. Deenik is alleen nog beschikbaar voor de belangrijkste zaken. Onder Hofstra werken dan drie opzichters en er zijn verschillende diensten binnen Gemeentewerken ontstaan. Zo lezen we over de afdelingen bouw- en wo-

De familie Appels in Driebergen. Op de voorgrond Jo met een huisvriend. Zittend: Dirk, Betsy, vader en moeder Appels. Staand: onbekend, Bab Deenik, Miep, Jan, Henk van Halewijn. Een foto van omstreeks 1915.

ningtoezicht, gemeentereiniging, de plantsoenendienst en het beheer van straten en wegen. Extra aandacht wordt in die tijd ook besteed aan bruggenbouw, een reorganisatie van de reinigingsdienst, een restauratie van het Stadhuis, de bouw van scholen en kantoren en een gemeentelijke opslagplaats. Het is te veel om op te noemen waar Deenik zich in de vooroorlogse periode over heeft moeten buigen.
Gedurende de Tweede Wereldoorlog stagneert de groei van Naarden. Deenik mag zich desondanks vanaf 1 december 1941 directeur van Gemeentewerken noemen. Met het werk van Deenik is de ruimtelijke structuur van Naarden in zijn totaliteit voor decennia vastgelegd. Een voortgaande vervulling van de gemeentelijke uitbreidingen zal hij echter niet meemaken. De wederopbouw van na de oorlog is zijn laatste werk. In die tijd staat Deenik, door de groei van zijn dienst, op afstand van minder belangrijke zaken. Door zijn positie wordt hij niet meer in concreto in alles gekend. Daar is hij niet blij mee. Fietsend door Naarden ziet hij gemeentewerklieden met een project bezig waar hij niets vanaf weet. Dat leidt soms tot ergernis en stroeve gesprekken tussen hem, de burgemeester en zijn adjunct. De laat-

ste is de ambitieuze Jan Willem Heijsteeg die zijn chef opvolgt als deze, vlak voor zijn pensionering, in 1952 overlijdt.

Zijn persoon

Bab Deenik schermde zijn privéleven af. Praten wil hij alleen als het moet, maar dan wel over Naarden en niet over zichzelf. Oudere inwoners van Naarden weten weinig over hem te vertellen. Vragen naar zijn persoon leidt tot schouderophalen en zinnetjes als: 'Een man alleen met een zoon'. Maar via een bejaard nichtje van hem en zijn evenzo oude schoondochter komen we toch nog aan enkele foto's en ook wat over hem te weten (4).

Betsy en Bab. De foto is gemaakt door fotostudio Kok uit Hilversum.

Betsy en Bab in het ouderlijk huis van Betsy aan de Tuai te Driebergen. Een foto van omstreeks 1918.

In de mobilisatietijd van de Eerste Wereldoorlog raakt Bab Deenik bevriend met ene Dirk Appels uit Driebergen. Zo komt hij bij de familie Appels thuis waar hij een zuster van Dirk leert kennen. Ze heet Cornelia Elisabeth (Betsy) en assisteert - vader heeft een aannemersbedrijf en moeder een praktijk als verloskundige - in het drukke huishouden van haar ouders (5). Uit berichten op ansichtkaarten kunnen we opmaken dat Bab al snel voor Betsy en minder voor Dirk kwam.

Op 23 mei 1918 trouwt het stel in Driebergen en gaat kort op huwelijksreis naar

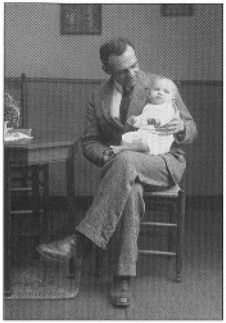

Bab met zoon Dick op bezoek in Driebergen in 1921.

Zus Mina (M.A.R.) Deenik, die Dick in zijn eerste levensjaar verzorgde.

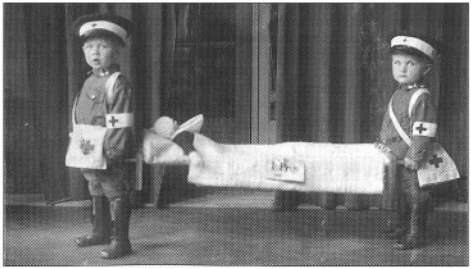

Dick Deenik (rechts) en zijn vriend Piet van Rooijen, de latere gemeenteambtenaar en kleinzoon van burgemeester Van Wettum, winnen de eerste prijs met hun uitbeelding van rodekruissoldaten tijdens festiviteiten in de Vesting in de jaren twintig.

Bab Deenik viert met familie en vrienden op 6 juni 1948 zijn 60e verjaardag. De foto is genomen aan de zijkant van zijn huis aan de Thierensweg 28. V.l.n.r. op de voorste rij: Riek Appels-Kraal (schoonzuster), Bab Deenik, Jo Ader-Appels (schoonzuster), onbekend, onbekend, Miep van Halewijn-Appels (schoonzuster), Henk van Halewijn (zwager), Dirk Appels (zwager). Op de achterste rij: onbekend, onbekend, achter Deenik net zichtbaar links huishoudster Jenny van Zadelhoff en rechts Gerry Appels-Broere (schoonzus), Rita Bos (schoondochter a.s.), Dick Deenik (zoon), Mina Deenik (zuster), mevr. Deenik-Stelma (schoonzus). Vermoedelijk zijn de onbekenden Klaas, Willem, Nel en Dinie van den Berg uit de Julianalaan.

Zuid-Limburg. Vijf dagen later arriveren ze in Naarden en nemen hun intrek in het huis in de Peperstraat waar Bab al sinds 1917 woont. Daar wordt op 26 mei 1921 zoon Dirk (overleden in 2001) geboren. Een gemeentearts en zuster Appels (6) assisteren bij de bevalling. Om de Naardense gemeenschap niet te grieven, staat de moeder van Betsy - ook vroedvrouw - haar dochter niet bij tijdens de bevalling. Alles lijkt goed te gaan maar kort na vertrek van de dokter voltrekt zich een drama. Een niet te stelpen nabloeding maakt op 27 mei een einde aan het leven van Betsy. Enkele dagen later wordt ze in een familiegraf te Driebergen begraven.

De zuster van Bab, Mina, komt dan naar Naarden om het eerste jaar voor baby Dick te zorgen. Daarna zijn het inwonende huishoudsters die het leeuwendeel van de verzorging op zich nemen. De eerste is Anna van Voorthuizen, die in mei 1922 haar intrek neemt in de Peperstraat. De huishoudsters worden steevast door vader en zoon 'juf' genoemd. Een uitzondering daarop is Arendina Breukink, een 36-jari-

Bab Deenik met zijn schoonzuster Jo Ader-Appels op 15 februari 1952, de trouwdag van zijn zoon Dick met Rita Bos.

ge hartelijke vrouw, die 'tante' wordt genoemd. Ze komt in 1931 en vader en zoon kunnen het uitstekend met haar vinden. Het gezin is dan inmiddels naar de Turfpoortstraat 64 verhuisd, waar Dick - een vrolijke maar enigszins verlegen jongen - een eigen speelkamer heeft. Arendina hoort er helemaal bij en de familie Appels begrijpt niet dat Bab niet met haar trouwt.
De schoonfamilie komt overigens regelmatig op bezoek. Tijdens die bijeenkomsten gaat het altijd over stadsontwikkelingen en woningbouw. Dat is niet verwonderlijk, want de hele familie Appels werkt in die sector.

In de periode 1938-1941 raakt Bab overspannen. Het is ernstig en naar de oorzaken kunnen we alleen maar gissen. Maanden verblijft hij in een rustoord ergens op de Utrechtse Heuvelrug vanwaar hij soms een briefje naar de gemeente Naarden stuurt om haar te informeren over zijn toestand. Hij maakt lange wandelingen en ontmoet soms de Duitse keizer Wilhelm II die in de bossen in de omgeving van zijn herstellingsoord aan het houthakken is. Zoon Dick vertrekt in die periode naar oom en tante Van Halewijn-Appels in het Groningse Haren. Ook huishoudster Arendina vertrekt. Zij gaat trouwen met haar zwager Willem Doornink, die weduwnaar geworden is. Jenny van Zadelhoff is vervolgens de nieuwe en naar wat later zal blijken de laatste huishoudster van Bab Deenik.

De neerslachtige fasen in het leven van Bab Deenik staan in schril contrast met zijn welgemoede wijze van functioneren binnen de Naardense samenleving. Bab is een sympathiek man in de omgang! Hij heeft ook veel vrienden. Onder hen zijn collega-architecten zoals Klaas van den Berg uit de Julianalaan, die daar met broer en twee zussen van een vrijgezellenhuishouding geniet. Bab komt er graag aan huis. Ook steekt hij veel tijd in de organisatie van feesten, jubilea en andere zaken binnen het Naardense verenigingsleven. Zo is hij verantwoordelijk voor een vlekke-

Deenik (rechts) als organisator van een feestelijke verrassing ter gelegenheid van het zilveren huwelijksfeest van een van zijn medewerkers van het GEB, de heer Van Dijk (in donker pak in de deuropening), voor diens woning Kloosterstraat 4. Een foto uit 1951.

loos verloop van de jaarlijks terugkerende Venetiaanse Gondelvaart, een enorme publiekstrekker in die tijd. We zien hem dan ook vaak terug op de vele groepsportretten die daarvan resten. Wèl op de achterste rij!

Bab Deenik was een bescheiden mens. Complimenten verwees hij door naar zijn opdrachtgevers. Toen hij in 1942 zijn 25-jarig jubileum vierde, vertelde hij dat hij het zeldzaam had getroffen met zijn baan bij de gemeente Naarden. Als jong bouwkundige trof hij in 1917 een gemeente aan waar volgens hem 'muziek in zat'. Er lagen grote ontplooiingsmogelijkheden en kansen te wachten. Daar moest weliswaar hard voor gewerkt en gestreden worden, maar dat maakte de overwinning des te mooier. Hij vond een gemeentebestuur aan zijn zijde dat wilde meewerken. Maar ook een bevolking die als het om het belang van Naarden ging met hart en ziel méé-leefde.

Op 20 augustus 1952 overleed Bab Deenik plotseling in zijn woning aan de Thierensweg 28 op 64-jarige leeftijd. Hij werd begraven op de Oude Begraafplaats aan de Amersfoortsestraatweg bij Jan Tabak. Naarden, toen gegroeid naar 12.168 in-

Deenik op de achterste rij. Op die plek zien we hem meestal in groepsportretten. Een foto gemaakt in 1924 tijdens het zilveren ambtsjubileum van ds. Drijver (derde van rechts).

woners, herdacht hem met een eenvoudige steen.

Noten:

1. Cornelis Anthonie Deenik (1854-1936), gehuwd met Hendrina Christina Clasina Schouten (1852-1915). Kinderen: Johannes Willem (1882-1944), Adrianus (1883-1955), Cornelis Anthonie (1885-1963), Hendrik (1886-....), Bartus Teunis (1888-1952), Minco Antje Reintje (1890-....), Frans Aleid (1891-1893).
2. In Naarden was in 1916 de wens op gang gekomen tot instelling van een dergelijke functie omdat de toenmalige gemeenteopzichter J.A. van der Wal niet tot volle tevredenheid functioneerde. Van der Wal zou niet met zijn tijd zijn meegegaan en technische adviezen van een bouwkundige met capaciteiten waren onontbeerlijk.
3. Zie ook De Omroeper 1991 nr. 4 pp. 121-128: P.J.C. Korver, Ds. Drijver en de actie voor de 'Doorbraak'.
4. Onze dank gaat uit naar mevrouw W. Terminck Groll-Appels en mevrouw C.G. Deenik-Bos voor het beschikbaar stellen van foto's en informatie over het leven van B.T. Deenik.
5. Cornelia Elisabeth (1891-1921) is het tweede kind uit het huwelijk van Dirk Appels (1856-1930) en Johanna Adriana van Stam (1860-1931). De andere kinderen zijn: Jan (1889-1941), Dirk (1892-10 weken na de geboorte overleden), Dirk (1893-....), Maria Juliana (1895-....), en Johanna Adriana (1906-1994). Maria Juliana (Miep) trouwt in 1921 met Hendrik van Halewijn. Johanna Adriana (Jo) trouwt in 1935 met dominee Bastiaan Jan Ader. Zie voor informatie over Johanna Adriana De Omroeper 2009 nr. 1 pp. 11-26: Coen Mulder, Een dominee in oorlogstijd, Ds. J.P.C. Poldervaart (1891-1947). Naar nu pas blijkt, is het vrijwel zeker dat B.T. Deenik de stille kracht is geweest achter de in dat artikel genoemde evacuaties van Naardense kinderen in januari 1945 naar zijn schoonzuster in Groningen.
6. Zie De Omroeper 2009 nr. 3 pp. 91-104: Annie Verweij, Zuster Appels (1891-1964), boegbeeld van de wijkverpleging in Naarden.

De holle weg tussen de oude begraafplaatsen van Naarden wel oud maar niet authentiek

Henk Schaftenaar

'Een klein mijlpaaltje', noemde de Gooi- en Eemlander van 5 februari 1985 de ontdekking van een stukje eeuwenoude weg, dat een overblijfsel zou zijn van de middeleeuwse verbinding tussen Laag en Hoog Bussum. Het dagblad doelde hiermee op het latere Nicolaas Beetspad, een holle zandweg tussen de Protestantse en de RK begraafplaats van Naarden nabij Jan Tabak. De ontdekking was gedaan door Martin Heyne uit Bussum die vertelde dat het pad al op oude kaarten, waaronder een uit 1521, was aan te duiden. Hij meende 'onomstotelijk' te kunnen bewijzen dat het om de Hoog of Oud Bussemerweg ging. 'Door het vroegere gebruik, niet alleen als voetpad maar ook als wagenweg, is het onverharde tracé uitgesleten, zodat een holle weg ontstond', aldus de ontdekker.

De holle weg tussen de begraafplaatsen van Naarden in november 2008. Rechts het hek van de Protestantse of Algemene Begraafplaats.

Enige tijd later verscheen dit verhaal ook in het blad van de Historische Kring van Bussum (1) en kort geleden nam Jaap Groeneveld het over in een artikel over oude wegen in en om Bussum in het tijdschrift van TVE (2). Hij noemde de holle weg 'een van de weinige stukjes Bussumse wegen in oude staat'.

Waarom zijn de hierboven staande verklaringen over het weggetje onjuist? Laat ik beginnen met een analyse van het holle karakter. Hol is de weg onmiskenbaar, maar hij is ook breed. Zo hol en breed zelfs - de begraafplaatsen aan weerszijden steken wel meer dan een meter boven het niveau van de weg uit - dat ik er meteen aan ging twijfelen of zo'n verschil wel door uitslijting door het gebruik als wagenweg zou kunnen ontstaan.

Holle wegen ontstaan daar waar sprake is van reliëf. Losgewerkt bodemmateriaal, als gevolg van het berijden met paard en wagens, kan onder die omstandigheden door stromend water (neerslag) worden afgevoerd en zal in de vorm van een waaier aan het einde van het dal weer worden afgezet. Des te steiler de helling des te sneller zal insnijding plaatsvinden. De aard van de ondergrond kan dat proces bevorderen. Zo zijn langs de heuvels in Zuid-Limburg in löss (zeer erosiegevoelig) diep uitgesleten karrenwegen ontstaan. Langs de steilste delen van de grote Gooise stuwwal is dat proces, zij het in bescheiden vorm, ook op gang gekomen.

Bij het Nicolaas Beetspad is echter geen sprake van een helling. Daar ligt ook geen löss of een ander fijnkorrelig materiaal. De bodem bestaat er uit zand en wel zo grof dat regen er als kraanwater in een vergiet doorheen zakt. Kortom een geul zo breed en diep als daar kan onder die omstandigheden onmogelijk door uitslijting zijn ontstaan.

Er blijft daarom geen andere verklaring over dan te constateren dat het weggetje moet zijn uitgegraven. Aanwijzingen daarvoor vinden we in twee beschikkingen van

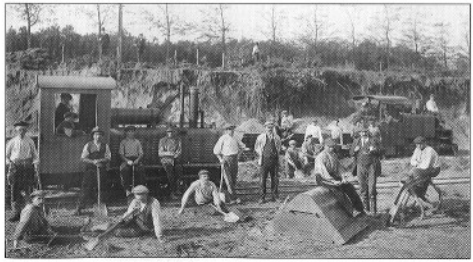

Smalspoorlocomotieven en werklieden op de zanderij van 'Oud Bussem' in het begin van de jaren twintig. In de holle weg bevond zich een dubbelspoor opdat de locomotieven elkaar konden passeren.

de Commissaris der Koningin in de provincie Noord-Holland die verleend werden aan de NV 'Oud Bussem' Exploitatie Maatschappij (3). In de eerste beschikking wordt 'Oud Bussem' in 1905 vergund om voor zandtransporten een werkspoor aan te leggen dwars over de Rijksweg Amsterdam-Laren. Het werkspoor moest de Rijksweg kruisen 13,4 m voorbij hectometerpaal 22.1. Dat is tot op de decimeter nauwkeurig ter hoogte van het latere Nicolaas Beetspad. Met een 'gemakkelijk wegneembaar los vakje' zou de baan van de Gooische stoomtram moeten worden gepasseerd alvorens het werkspoor tussen de begraafplaatsen haar tracé zou gaan vervolgen. Om dat laatste mogelijk te maken werd in mei 1906 in een tweede beschikking aan 'Oud Bussem' vergund om 'de weg lopend tussen het Protestanten en Roomsch-Katholieke Kerkhof te Naarden aan te sluiten met Rijksweg'. Kort daarop lezen we in de notulen van de gemeenteraad van Bussum (12 juli 1906) dat 'Oud Bussem' de door haar afgezande weg voor het publiek heeft gesloten.
Hoewel deze afgezande weg niet nader wordt aangeduid, lijkt het, door de hierboven genoemde opeenvolging van feiten in een kort tijdsbestek, vanzelfsprekend om aan te nemen dat het weggetje in 1906 zijn holle vorm door uitgraving heeft gekregen met de bedoeling om er een smalspoor aan te leggen.

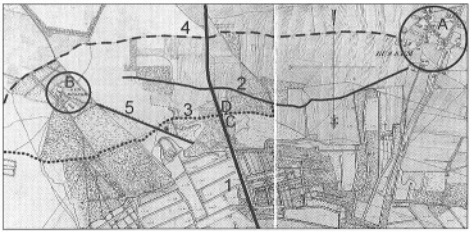

Een kaart die gemaakt is om de stand van de afzandingen rond Naarden weer te geven in november 1817. Het noorden bevindt zich onderaan de kaart. A. Laag Bussum, B. Hoog Bussum, C. en D. de plekken waar later de begraafplaatsen van Naarden werden gesitueerd, 1. de straatweg van Naarden naar Amersfoort, 2. de Oud of Hoog Bussemerweg annex het Groene of Karrenweegje, 3. de Vissteeg, 4. de Huizerweg, 5. de Groote Laan of Blaricummerweg. Op deze kaart loopt de Oud Bussemerweg niet meer door tot aan de buitenplaats, het weggetje was deels in onbruik geraakt. In het landschap daar is anno 2009 het weggetje nog wel te herkennen in de gedaante van een dubbele rij eeuwenoude eiken. Kaartencollectie van het Nationaal Archief, OSPV-N5.

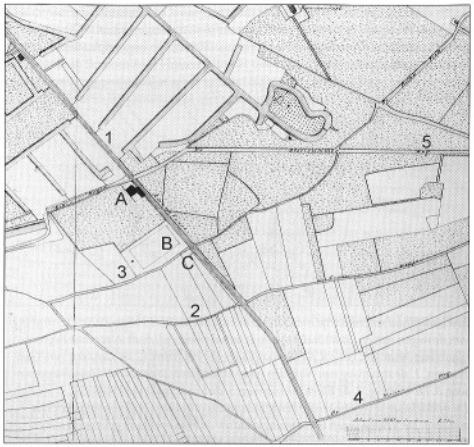

Een kaart met daarop de situatie tussen 1830 en 1836. Het noorden bevindt zich bovenaan de kaart. A. Jan Tabak, B. de Algemene Begraafplaats van Naarden (1830), C. de plek van de latere R.K. Begraafplaats, 1. de straatweg van Naarden naar Amersfoort, 2. De Oud of Hoog Bussemerweg, op deze kaart ten oosten van de straatweg 'Groen wegje' genoemd, 3. De Vissteeg, op deze kaart ter hoogte van de boerderij Kommerrust 'Bollenlaan' genoemd, 4. De Huizerweg, 5. de Groote Laan, op deze kaart de Blaricummerweg genoemd. De Groote Laan of Blaricummerweg werd in 1836 in een kaarsrechte verbinding gebracht met de straatweg van Naarden naar Amersfoort. Dat is op deze kaart nog niet het geval. De Blaricummerweg buigt af naar de straatweg. In deze afbuiging herkennen we de later zo genoemde Paulus van Loolaan, die haar vervolg vond in de Kattensteeg (nu Jan Toebackdaan) waarover Bussumers toen al doorgaans in de richting van Huizen en Oud Bussum reisden. Kaartencollectie van het Nationaal Archief, OSPV-N9.

Het smalspoor heeft daar overigens tot in de jaren twintig gelegen. Grote hoeveel-

heden zand zijn in die tijd vanuit de zanderijen van 'Oud Bussem' naar het in aanleg zijnde Brediuskwartier vervoerd. De zandtreinen werden vanaf 1920 getrokken door Amerikaanse smalspoorlocomotieven. Tussen de begraafplaatsen lag toen zelfs een dubbelspoor (4).

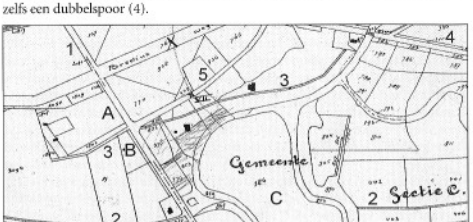

Een kadastraal schetskaartje met daarop de situatie tussen 1910 en 1920. De situering van de wegen van en naar Oud Bussum is totaal gewijzigd. A. de Algemene Begraafplaats van Naarden, B. de R.K. Begraafplaats van Naarden, C. de Zanderij van 'Oud Bussem', 1. de straatweg van Naarden naar Amersfoort, 2. de Oud of Hoog Bussemerweg, 3. De Vissteeg, 4. de Blaricummerweg, 5. de Hinlopenlaan (1904/05).
De middeleeuwse weg tussen de beide Bussums is inmiddels onderbroken door een zanderij. De Vissteeg heeft in haar slagschaduw de Hinlopenlaan gekregen en is gedoemd om daar voorgoed uit het landschap te verdwijnen; tussen de begraafplaatsen ligt nog slechts een doodlopend stuk. De Brediusweg (1904) is aangelegd en heeft de verkeersfunctie van de oude tracé's overgenomen.

De bewering dat het Nicolaas Beetspad een bewaard gebleven stukje van de Hoog of Oud Bussemerweg zou zijn, is ook onjuist. De 16e-, 17e-, 18e-eeuwse verbinding tussen Laag Bussum en Oud Bussum, die gezien vanuit Laag Bussum de Hoog of Oud Bussemerweg werd genoemd, volgde een ander tracé. Dat spoor is nog goed te volgen op kaarten die in het begin van de 19e eeuw werden uitgegeven. Maar ook in oude documenten vinden we aanwijzingen over deze verbinding terug die, gezien vanuit Hoog Bussum, het 'Groene Weggetje' werd genoemd (5).
Dit wagenpad is in gebruik gebleven tot aan het eind van de 18e eeuw toen een met beuken beplante, brede oprijlaan voor het landgoed Oud Bussem tot stand kwam. Die laan werd 'de Groote Laan' genoemd, maar kreeg in de volksmond al snel de naam Blaricummerweg (6). Het middeleeuwse tracé naar de nederzetting Oud

Bussum is sindsdien voor wat betreft het oostelijke gedeelte in onbruik geraakt.
Om van de Groote Laan gebruik te kunnen maken, namen de bewoners van Laag Bussum daarheen aanvankelijk de Vissteeg (7). Dat was de naam van de noordelijke route van Laag Bussum naar Huizen. Van dat tracé is, zoals ook uit de hier afgedrukte fragmenten van grootschalige oude kaarten blijkt, het Nicolaas Beetspad een welswaar onverhard maar, vanwege het afgezande karakter, niet meer authentiek restant.

Noten:

1. M.J.M. Heyne, De Hooge Bussemmerweg, in het Contactblad van de Historische Kring van Bussum, jrg. 1 nr.2, maart 1985.
2. Jaap Groeneveld, Bussum op de kaart voor 1800, Oude wegen in Bussum en naaste omgeving, in TVE 26e jrg, nr. 3, september 2008.
   In dit artikel staan veel onjuistheden. Ik beperk me tot enkele die voor Naarden verwarring zouden kunnen opleveren.
   Het gebouw buiten de Turfpoort op de kaart van Van Deventer is niet een 'logement', maar het leprozenhuis.
   De kaart van Kraijenhoff, zoals in het artikel is afgedrukt, dateert niet van 'omstreeks 1810' of elders in het artikel 'van 1809' maar van 1796.
   Het is onzin om het voormalige weggetje 'de Kolfbaan' voor te stellen als 'lopend over een dijkje'. Daar is geen enkele reden voor, de grond in die omgeving was namelijk hooggelegen zandgrond.
   Het is eveneens onzinnig te stellen dat het tracé van de Kolfbaan tegenwoordig de naam 'Koningin Wilhelminaweg' (sic) heet.Het koppelen van een weg uit Laren met 'de knik in de Loodijk waar de Karnemelksloot uitkomt' op een kaart uit 1575 komt bijzonder vreemd over: de Karnemelksloot werd pas tussen 1623 en 1629 tot in die contreien verlengd.
   Voor het bestaan van 'een Turfweg die van uit de Turfpoort van Naarden naar De Vuursche liep', bestaat geen enkel bewijs.
   De Stichtenaren hebben Naarden niet overvallen 'in 1581' maar in 1481.
   De Bussumse Vaart (Bussumer Vaart) is niet 'pas na 1700' gegraven maar er is al in 1654 mee begonnen. Begin 1700 had hij al de plek van de veel latere 'Brediusdam' bereikt. In 1796-'97 is de vaart verlengd tot in het centrum van Laag Bussum.
3. In het Nieuw Archief van de gemeente Naarden bevinden zich onder het inventarisnummer 666 afschriften van deze beschikkingen.
4. I.W. Montenberg e.a., Amerikaanse smalspoorlocomotieven op de baan van de Hofstede Oud Bussem, in het maandblad Op de Rails, 1967 nr. 8. Onder dezelfde naam en titel ook opgenomen in De Omroeper jrg. 1993 nr. 4.
5. Het 'Groene Weggetje' is nog te herkennen aan een dubbele rij eeuwenoude eiken op de akker tussen het landhuis 't Haspel en het landgoed Oud Bussem. Omdat struiken, bomen en ander groen bezit hebben genomen van het karrenspoor is het karakter van een weg verloren gegaan. De oudste vermelding dateert van 1696, toen het voorkwam onder de naam het Groene Weghje (Oud Rechterlijk Archief Naarden inv. nr. 3068). Later werd het ook wel het Groene Paetien of Karrenweegje (Oud Rechterlijk Archief Naarden inv. nr. 3028, 25 februari 1757) genoemd. Omstreeks 1835 was het weggetje nauwelijks meer in gebruik. Abraham Bredius, die de aangrenzende grond bezat, kreeg het een jaar later in erfpacht. In 1842 werd het aan hem verkocht, waarna bij een groot deel van het oude spoor door zandafgraving het verdwijnen.
6. De Groote Laan of Blaricummerweg is pas tot stand gekomen nadat delen van de oudere Blaricummerweegen ten zuidoosten van de vesting Naarden door afzanding waren verdwenen. De Groote Laan is het werk van Jean Rolland die aan het eind van de 18e eeuw eigenaar was van de buitenplaats Oud Bussum.
7. De Vissteeg of Vischsteeg is de voormalige naam van een zandweg van Huizen naar Laag Bussum (Zie in het Nationaal Archief de kaarten 'Landen buiten de Utrechtsen Poort' uit 1709 en de 'Kaart van de zanderij Komrust' uit 1777. Ook in de notariële archieven van Naarden wordt de Vissteeg in tal van akten als plaatsaanduiding genoemd.). Sinds het begin van de 19e eeuw werd het gedeelte Vissteeg tussen de buitenplaatsen Kommerrust en Berghuysen enerzijds en de buitenplaats Oud Bussem anderzijds de Bolleinlaan genoemd. Het vervolg van de Vissteeg naar Huizen heet nu Nieuwe Bussummerweg. Tussen de tegenwoordige Oud Blaricummerweg en de oude Rijksweg volgde de Vissteeg een nu niet meer bestaand tracé ten zuidoosten van de in 1904-'05 tot stand gekomen Hinlopenlaan. Het vervolg van de Vissteeg ten westen van de oude Rijksweg vinden we terug in het tegenwoordige Nicolaas Beetspad. Dichter bij Bussum sloot de Vissteeg aan op de Oud Bussemerweg.

De ligging van het Leprozenhuis van Naarden

Henk Schaftenaar

In juni 1988 schreef de Naarder amateurhistoricus Dirk Franzen in De Omroeper een artikel over het 'Leprozensieckhuis' van Naarden. 'Veel weten we er niet over, maar uit 1502 dateert een ordonnantie waarin de rechten en plichten van de leprozen van Naarden werden vastgelegd', zo vertelde hij. Dat reglement werd dan ook door Franzen in zijn artikel opgenomen en toegelicht. Ook gaf hij een opsomming van de bezittingen (vooral landerijen) die aan het Leprozenhuis toebehoorden. Over de exacte ligging van het ziekenhuis tastte Franzen in het duister. 'Vijftig schreden van de stad' had de geschiedschrijver Hortensius in 1573 zonder enige verdere aanduiding in een van zijn boeken vermeld. Franzen vermoedde een ligging niet al te ver van de Beijert, waar zich toen een logement voor doortrekkend straatvolk bevond.

Maar in 1992 werd bij de uitgeverij Canaletto een herdruk van de 16e-eeuwse plattegronden van de vermaarde cartograaf Jacob van Deventer uitgegeven, waaronder die van Naarden. In tegenstelling tot eerdere uitgaven waarbij een in de Nederlandse taal gestelde 'minuut' (een origineel) uit het Rijksarchief werd gereproduceerd, betrof het ditmaal een afdruk van een zogeheten netkaart, voorzien van een ingezette bijkaart, uit de Biblioteca Nacional te Madrid met een in het Latijn geschreven tekst. De netkaart (een scherpe uitwerking van een minuut) reikt, vier jaar na Franzens overlijden, de oplossing aan voor het bepalen van de juiste ligging van het leprozenhuis van Naarden. 'Leprosi' staat er namelijk duidelijk leesbaar als onderschrift bij een groepje gebouwen buiten de Turfpoort

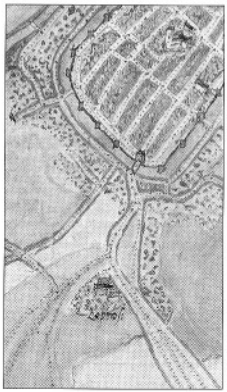

Detail van een plattegrond van Naarden omstreeks 1560 gemaakt door Jacob van Deventer. Bij de splitsing van de weg ten zuiden van de Turfpoort staan gebouwen getekend met daaronder het woord 'Leprosi'.

op een splitsing van wegen naar Laag Bussum en Kortenhoef. Daarmee is de locatie goed aangegeven. Zo'n 300 tot 350 meter uit de Turfpoort moet het zijn geweest als we de schaal van circa 1 : 8.000 in acht nemen die Jacob van Deventer hanteerde. De historische plek moet zich bevinden nabij het begin van de Thierensweg op de voormalige gronden van de kwekerij van Van Dorsser, ongeveer tussen de kwekerswoning en de hertenkamp, mogelijk ten dele in de gracht.

De kaarten van Van Deventer worden als betrouwbaar gekenschetst. Jacob Roelofszoon (ca. 1505-1575) heette hij officieel. Hij werd geboren in Kampen, studeerde medicijnen in Deventer en later wis- en landmeetkunde in Leuven. Omstreeks 1558 kreeg hij opdracht van de Spaanse koning Filips II om alle steden in de Nederlanden in kaart te brengen. Hij moest de steden bezoeken, opmeten en ook de omgeving ervan in kaart brengen. Vestingwerken, poorten, hoge gebouwen en bebouwing rond de steden moesten nauwkeurig worden aangegeven. Zijn plattegronden zijn meetkundig correct en zonder schaalvertekening. Hij heeft zich 15 jaar met dit werk bezig gehouden. Van de 300 plattegronden zijn er 222 bewaard gebleven.

Tot wanneer het Leprozenhuis daar buiten de Turfpoort heeft gestaan, weten we niet. Voor het laatst wordt het genoemd in de resoluties van de Vroedschap van 20 november 1640, toen het weeskind van Gerrit Gerbrantsz. in het huis werd opgenomen. Mogelijk is het halverwege de 17e eeuw gesloopt toen de afzanding van de hoge zandgronden daar een aanvang nam.
Dat is toevallig ook de periode waarvan wordt gezegd dat de lepra toen uit Nederland is verdwenen. Als oorzaak van die verdwijning wordt wel de pest genoemd. Die ziekte doodde in de Middeleeuwen vele zwakkeren en met hen de leprabacterie. De fysieke weerstand van de bevolking zou daarmee zijn verbeterd.
In Amsterdam waren er in 1609 nog maar zo weinig leprozen dat een isolering van de zieken niet langer nodig werd geacht en de ommuring rond het Leprozenhuis kon worden afgebroken.
Lepra was een zeer besmettelijke huidziekte die ernstige zweren en zelfs misvormingen veroorzaakte. De ziekte trof vooral de armen, die weinig weerstand bezaten door ondervoeding, zwaar werk en andere ziektes waaraan ze al leden. Als door een chirurgijn melaatsheid werd vastgesteld, kreeg de persoon in kwestie een 'vuijlbrief' en werd uit de stad verbannen. Bedelen mocht, maar buiten de stadsmuren. Lepralijders droegen op straat een speciale korte mantel, een zwarte hoed en dito handschoenen waardoor ze makkelijk waren te herkennen. Ze moesten klingelen met een bel of ratelen met een klepper, zodat iedereen hen van verre goed kon horen aankomen.
In de 16e eeuw mochten de leprozen van Amsterdam op 'Coppertjes Maandagh en

Dingsdagh' (1), dat was de eerste maandag na Driekoningen, een ommegang maken door de stad om bij de burgerij giften op te halen. De optocht van 1592 is afgebeeld op een schilderij uit 1633 van Adriaen van Nieulandt (1587-1658). Het stuk hing vroeger in de regentenkamer van het Leprozenhuis van Amsterdam. In 1861 is er door de schilder Reinier Craeyvanger een fraaie tekening in kleuren van gemaakt. Een gedeelte van deze tekening is in dit artikel afgebeeld. De geschiedschrijver Jan ter Gouw (1814-1894) maakte er in zijn 'De Volksvermaken' de volgende beschrijving bij:

'De Dam op Koppermaandag'. Links het oude stadhuis van Amsterdam en rechtsboven de Waag. Detail van een tekening van Reinier Craeyvanger uit 1861 naar een schilderij van Adriaen van Nieulandt uit 1633. Collectie: Atlas van Splitgerber in het Stadsarchief van Amsterdam.

'De leprozen, in heksleden gezeten, komen van het Damrak af en tusschen het Stadhuis en de Waag door rijden. Ze dragen *een vlieger opte borst, een klappe in de hant, en een hoet op 't hooft bekleet met eenen witten band.* Ze houden een bord op den schoot, waar elk voorbijganger een stuk gelds op werpt, en in elke sleede ligt een bierton. Zulk een plegtige optogt kon onmogelijk geschieden zonder behoorlijk geleide noch zonder muziek; daarom gaat het houtzagersgild met gepaste deftigheid den stoet voor, en de trommelslager van dat gild voorziet in de behoefte van muziek. Achter hem gaat de blazoendrager van 't gild, die aan een stok een aardigen toestel draagt met beweegbare beeldjes; te midden van een dikken groenen krans, die een tuin verbeelden moet, ziet men een paar houtzagertjes, om wie een aantal vrolijke matroosjes en meisjes hand aan hand ronddansen, tot vermaak van allen, die het zien. En terwijl de burgers er hartelijk om lachen, houdt een Moeder van 't Leprozenhuis, in 't zondagspak gekleed, hun een tinnen bord voor, waarover een witte doek met roode kwasten gelegd is. Hoe meer ze lachen, hoe meer ze geven; een vrolijk hart maakt milde hand.'

's Maandags genoten de leprozen hun middagmaal in het Gasthuis en dinsdags in het Burgerweeshuis. Maar toen de bevolking van Amsterdam aan het eind van de 16e eeuw met de dag vermeerderde en elke straat met kleine huizen werd volgepropt, werd de toeloop bij de optocht zo groot, dat de leprozen er niet meer door konden komen. Zo kwam in 1604 een einde aan die pret.

In navolging van Adriaen van Nieulandt hebben ook ander kunstenaars de optocht van de melaatsen verbeeld. Claes Visscher (1587-1652) tekende op een ets uit 1608 een ommegang van de leprozen in de omgeving van het Leprozenhuis. Daar mocht nog wel een optocht worden gehouden. Onder de ets staat het volgende gedichtje.

Die Sieckgens zijn zeer verblijt
Als sij sien den Coppertijt,
Om te maken den kanne-man;
Den trommel sij dan reppen,
Met de clappen sij cleppen,
En spelen ook met Janne-man. (2)

Noten:

1. 'Kopperen' is een oud werkwoord, dat de drievoudige betekenis had van smullen, drinken en pret maken. Het zelfstandig naamwoord 'kopper' betekende een vrolijke maaltijd en zij die kopperden werden 'kopperckens', ofwel pretmakers genoemd.
   De Koppermaandag werd vanouds overal in den lande vrij luidruchtig gevierd. Te Utrecht liep het volk op stelten door de straten, vermomd en verkleed, en vroeg bij 'de goede luyden' giften, die 's avonds met groot rumoer verteerd werden. En zo was het in alle steden en dorpen, zelfs op de visserseilanden. Aldus Jan ter Gouw in zijn boek 'De Volksvermaken' uit 1871.
2. De leprozen werden in de volkstaal 'de Sieckgens' genoemd. Een 'kanne-man' was iemand die zich te goed deed aan sterke drank. Met 'Janne-man' werd bedoeld een klein, misvormd mannetje, die in de herbergen met grappen en grollen de gasten vermaakte.

Zo zijn de Naardense manieren

Anton van Altena

In de zomer van het jaar 1903 reed Anton van Altena tweemaal door de vesting Naarden. De eerste keer op een zelfgebouwde motorfiets en drie dagen later in een dito witte auto. Een bijzonderheid, want het verkeer in de Vesting werd toen nog geheel gedomineerd door de tram, de hondenkar en het paard en wagen. De Vestingbewoners bleken helemaal niets op te hebben met moderne vehikels, want bij de eerste passage kreeg Van Altena van 'bromsnor' een bon en de tweede keer werd hij getrakteerd op een straal grachtwater uit de brandspuit. In een artikel in de eerste aflevering van het tijdschrift De Auto gaf de getergde Anton uiting aan zijn ongenoegen over deze manieren van de Naarders.
Juist voor Van Altena, een van de eerste vaderlandse autobouwers, moeten deze aanvaringen grievend zijn geweest. In 1902 al, presenteerde deze pionier zijn eerste motorfiets en daarmee deed hij zelfs mee aan Parijs-Bordeaux. Hij behoorde tot de weinige deelnemers aan die klassieker die de finish wisten te halen. Van Altena produceerde van 1901 tot 1907 zo'n 50 auto's en 1000 motorfietsen. In 1907 raakte zijn bedrijf, toen de Haarlemsche Automobiel- en Motorrijwielfabriek geheten, bankroet. Het uitvinden zat hem echter in het bloed. Hij emigreerde naar de Verenigde Staten en experimenteerde vervolgens met vliegtuigen. Maar hier nu zijn weergave over het gebeuren in het voor hem benarde Naarden. (H.S.)

Op een zondagmiddag in augustus reed ik motocyclend door de doodse straten van Naarden. De zondagsrust scheen hier met de uiterste zorgvuldigheid gehandhaafd te worden; bijna geen levende ziel was op straat te vinden. Alleen zag ik hier en daar een paar nieuwsgierige ogen achter een hor uitgluren om te onderzoeken wie daar met zijn tuffend geraas de gebenedijde rust van de zondag verstoorde. De lucht zat vol onweersbuien en het sinistere gele licht gaf aan de omgeving een nog doodser aanzien. Waarschijnlijk verdiept in de beschouwing van Naardens aanlokkelijkheden (?), lette ik niet genoeg op de tramrail, die daar de straten doorsnijdt, en ik slipte. Gelukkig kon ik mij nog staande houden, stapte af en de straat overstekend, duwde ik mijn motorfiets over de rails. Juist bij 't opstappen ontdekte ik op de hoek van de straat een politieagent, in druk gesprek met drie werklui. Ik toeter om hen te waarschuwen, maar geen beweging duidt aan dat ze me opgemerkt hebben. Ik toeter nog eens, harder en langgerekter, maar geen gebaar van 'ja we zien je'. Tenslotte een getoeter als een misthoorn en als ook dit niets schijnt uit te werken, stap ik af en laat mijn menselijke stem uitdaveren. De diender schrikt op. In een oogwenk voelt hij zich de beschermer van de publieke veiligheid. Hij heft met koninklijk gebaar zijn hand op en roept: 'Halt mijnheer,

De Cattenhagestraat omstreeks 1903, waar Anton van Altena met zijn motorfiets een schuiver over de tramrails maakte.

je rijdt te hard! Je mag niet harder rijden dan 6 km per uur. Als je je ogen had opengedaan, dan had je dat op 't bord buiten de poort kunnen lezen. Daar staat dat automobielen en rijwielen gelast worden, binnen de kom der gemeente langzaam te rijden. En nou bekeur ik je! Hoe is je naam?'
Ik schijn midden in de kom van 's mans welsprekendheid verzeild te zijn, zijn flux de bouche gaat alle perken der Zondagsrust te buiten.
Te nijdig om veel er tegen in te beweren, zet ik, met een binnensmondse verwensing mijn machine in zo'n vaart, dat ze door geen diender, zelfs geen Naardense diender te stuiten is.Drie dagen later moest ik weer Naarden passeren. Met een clubje van vier zeeofficieren zouden we 'en auto' naar Utrecht gaan en daar gezellig dineren. Ons bakje, een magnifieke witte auto, was een feest voor de ogen. 't Zonnetje tintelde vrolijk en wij waren in de genoeglijkste stemming die men zich denken kan.

Met tergende langzaamheid rijden wij Naarden binnen, gedachtig aan de wijze verordening van de burgervader, die beducht is voor 't heil van zijn stadgenoten. De straat is volgepropt met mensen, die in groepjes staan te praten en te gesticuleren. Ongetwijfeld is er iets bijzonders aan de hand. De hoek omdraaiend, zien we de oorzaak van de algemene agitatie. De brandspuit wordt uitgeproberd - gratis glazenwasserij aan de burgerij aangeboden door de edelachtbare heren! Een ieder is even hard in de weer, een herrie en een drukte van de andere wereld! Heel

Naarden verkeert in de grootste opgewondenheid; burgemeester en gemeenteraad genieten vanaf de stoep van het stadhuis van het trotse schouwspel.
Met grote moeite tracht ik met mijn auto door de mensenmassa heen te dringen. Telkens luidkeels roepend: 'Mag ik passeren?' schuiven wij langzaam voort, voorbij de spuit. Juist voor het stadhuis aangekomen, worden we onaangenaam opgeschrikt door een dikke straal vuil grachtwater, dat de hele auto overgolft en alle passagiers doet druipen van het water! De burgemeester lacht!, de wethouders lachen!, de gehele raad lacht over de ontzettende geestigheid van het geval!
Wat gaf die dag al afwisseling. Dezelfde diender, die mij eerder bekeurde, durft niet evenals zijn edelachtbare heren te lachen. Hij doet eerbiedig een graadje minder. Hij grinnikt. Mijn handen kriebelen om de vent eens in te peperen. Ik laat mijn auto stilstaan en zodra hij in mijn nabijheid is, raas ik hem toe: 'Kon jij nou je ogen niet beter opendoen? Nee, jij kan alleen maar bekeuren, hè?'
De diender verwijst mij met doodonschuldig gezicht naar de burgervader, door in de richting van het stadhuis te turen. De burgemeester vindt wel, dat er iets gedaan dient te worden, maar heeft het er waarschijnlijk niet op begrepen met de verwoede cardriver in botsing te komen, en stuurt daarom de brandmeester er op af. Deze vroeg aan mij: 'Hoeveel schaai heb je?' Zonder hem enig antwoord waardig te keuren, breng ik de machine weer op gang, verstomd over zoveel botheid. Wij worden nog uitgeleide gedaan door luid gejoel en geschreeuw van het plebs. De burgemeester lacht, wethouders en gemeenteraad lachen, diender grinnikt! Zo zijn de Naardense manieren.

Brug 'm' over de voorgracht in de Amsterdamsestraatweg

Henk Schaftenaar

'Basculebrug Naarden 1893' luidt de tekst onder het hier afgebeelde plaatje van een voormalige brug over de voorgracht in de Amsterdamsestraatweg. Met het jaartal wordt het bouwjaar bedoeld. In 1893 werd daar namelijk een ouderwetse houten ophaalbrug voor een aanneemsom van bijna 10.000 gulden vervangen door de hier getoonde. Het betekende een flinke metamorfose, want de oudere brug was zo'n lange (23m) op vijf jukken waarvan alleen maar een klein gedeelte beweegbaar was. Een van die jukken kon bij de vernieuwing worden gespaard, in de plaats van de andere kwamen aarden dammen met nieuwgemetselde landhoofden.

De nieuwe brug werd in de militaire registers met de letter m aangeduid. De benaming 'bascule' wordt duidelijk bij het zien van de brug in geopende toestand. Nog beter inzicht in het mechanisme geeft een lengtedoorsnede op een oude tekening van brug 'm'. De werking is hetzelfde als bij een ouderwetse weegschaal (bascule) die ook maar een enkel draaipunt heeft. Dat punt bevindt zich bij de nieuwe brug op het juk. Links van het draaipunt zien we een lang gedeelte van het brugdek en

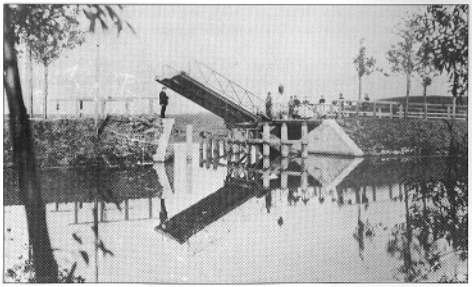

Basculebrug 'm' over de voorgracht in de Amsterdamsestraatweg omstreeks 1895.

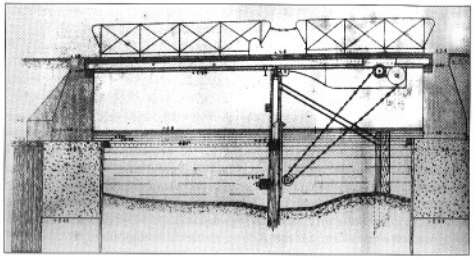

Lengtedoorsnede van brug 'm'. Een tekening uit een register van de Genie.

rechts een korter deel, waaronder ter compensatie een contragewicht is aangebracht. Doordat beide delen in evenwicht blijven, kost het weinig energie om de brug te openen en te sluiten. Beide handelingen geschieden met behulp van een ketting die over een katrol en een kettingtrommel loopt.

Van deze brug in gesloten toestand zijn enkele ansichtkaarten uit het begin van de 20e eeuw bekend. Geen ervan echter toont de brug zo mooi van opzij en in een werkende toestand.
Het plaatje zal de situatie van 1894 of 1895 weergeven. Het beeld ervan werd pas zichtbaar na het digitaal bewerken van een heel slechte fotokopie. De bewaarplaats van het origineel kennen we niet.

Brug 'm' bestaat al heel lang niet meer. In de Eerste Wereldoorlog werd hij door een brede ophaalbrug vervangen. Die werd bekend onder de naam de Groene Brug waarvan een verbeterde versie nog altijd over de voorgracht in de Amsterdamsestraatweg ligt.

Toegang op de inhoud van alle
jaargangen van De Omroeper

www.stichtingvijverberg.nl